

TUDOMÁNYTÖRTÉNET

Ötven éve indult a kolozsvári Nyelv- és Irodalomtudományi Közlemények

1. Ötven évvel ezelőtt, 1957-ben indították útjára a kolozsvári akadémiai folyóiratot, a Nyelv- és Irodalomtudományi Közleményeket. A folyóirat szerkesztése a kolozsvári Nyelvtudományi Intézet, a későbbi Nyelvtudományi és Irodalomtörténeti Intézet feladatkörébe tartozott és tartozik ma is.

2. Ha a sajtótörténeti előzmények után kutatunk, a 19. század első negyedéig kell visszamenünk, ugyanis ekkor jelent meg, 1814 és 1818 között, az első erdélyi magyar folyóirat, Erdélyi Múzeum címmel, DÖBRENTAI GÁBOR szerkesztésében. Döbrentei megpróbálta az enciklopédikus jellegű folyóirat köré gyűjteni kora legkiválóbb szakembereit. Közölt életírásokat, útleírásokat, történeti és nyelvtörténeti munkákat, esztétikai dolgozatokat, kritikai írásokat, szépirodalmi alkotásokat, és ami igen fontos, állandó tájékoztatást arról, hogy az országban milyen irodalmi és tudományos munkálkodás folyik (vö. BENKŐ S. szerk. 1979.).

1859-ben alakult meg az országgrész tudományos intézete, az Erdélyi Múzeum-Egylet, amelynek igen nagy értékű gyűjteményei mellett jól felkészült, tudományos kutatásban jártas szakemberei is voltak, akik az ország második magyar nyelvű egyetemének, az 1872. október 19-én megnyílt kolozsvári egyetemnek az oktatómunkájába is bekapcsolódtak. Az Erdélyi Múzeum-Egylet Évkönyveinek (1859–1873, szerkesztője BRASSAI SÁMUEL) folytatásaként, illetve az évkönyvek új folyamával (1874–1878, szerkesztője FINÁLY HENRIK) párhuzamosan 1874 februárjában megindult az Erdélyi Múzeum című kiadvány, amely a tudományok minden ágából közölt tanulmányokat. A folyóirat az 1883. évi megszakítástól eltekintve folyamatosan jelent meg 1917-ig, majd 1930-tól 1947-ig, FINÁLY HENRIK, HEGEDÜS ISTVÁN, SZINNYEI JÓZSEF, SZÁDECZKY LAJOS, ERDÉLYI PÁL, a későbbiekben pedig GYÖRGY LAJOS és SZABÓ T. ATTILA szerkesztésében (vö. MÓZES 1983: 21). A történelmi hűség kedvéért megjegyzendő, hogy az 1947. évi kinyomtatott fűvek összefűzését és terjesztését a népi demokratikusnak mondott hatalom már nem engedélyezte. A kötet pótlólagos megjelentetésére 1990-ben, Budapesten került sor, BALASSA IVÁN és BENKŐ LORÁND támogatásával.

Az egyetem két, európai távlatokban gondolkodó oktatója, BRASSAI SÁMUEL, az elemi matematika és a szanskrit nyelv tanára, valamint MELTZL HUGÓ, aki Lipcsében, Heidelbergben, Bécsben és Berlinben végezte egyetemi tanulmányait, és Kolozsvárt a Német Irodalomtörténeti Tanszéknek lett a professzora, új folyóiratot is alapított, az Összehasonlító Irodalomtörténelmi Lapokat, amely 1877. január 15-én indult útjára. Az 1879-től 1888-ig Acta Comparationis Litterarum Universarum főcímmel megjelenő folyóirat a komparatistikának mint új tudománynak világviszonylatban első tudományos orgánumává vált (vö. GAAL szerk. 1975.).

A trianoni döntést követően, immár kisebbségi helyzetben, rövid bénultság után több tudományos kiadvány is útjára indult, elsőként 1924-ben az Erdélyi Irodalmi Szemle című tudományos és kritikai folyóirat, amely előbb BORBÉLY ISTVÁN, majd 1926-tól GYÖRGY LAJOS szerkesztésében jelent meg Kolozsváron. Az első szám jelzi, hogy a folyóirat tükre kíván lenni Erdély szellemi életének, amelyből mindenki megtudhatja, hogy az erdélyi magyarság akár a szépirodalomban, akár az egyes tudományszakokban mit produkál. Szellemiségét a konzervatív hagyománytiszteltet szempontjai határozták meg. Irodalomkritikus munkatársai BORBÉLY ISTVÁN, KRISTÓF GYÖRGY, a filozófusok közül TAVASZY SÁNDOR, MAKKAJ SÁNDOR említhető, történelmi, főleg művelődéstörténeti írásait leggyakrabban BIRÓ VENCEL, HEREPEI JÁNOS, KELEMEN LAJOS jegyzi. A folyóiratban CSÜRY BÁLINT és SZABÓ T. ATTILA aláírásával nyelvészeti közleményeket is találunk. A megszűnt folyóirat munkatársi gárdájának közreműködésével, GYÖRGY LAJOS szerkesztésében 1930-tól indult az Erdélyi Múzeum új folyama mint az Erdélyi Múzeum-Egylet közlönye.

1926-tól fontos tudományos kiadvány az Erdélyi Tudományos Füzetek, amelyet szintén GYÖRGY LAJOS szerkesztett Kolozsváron. 1926 és 1929 között az Erdélyi Irodalmi Szemle, majd 1930-tól az Erdélyi Múzeum-Egyesület kiadásában jelent meg.

1940-ben a kolozsvári tudományegyetem újjászervezésekor TELEKI PÁL személyes kezdeményezésére létrehozták az Erdélyi Tudományos Intézetet is, amely az Erdélyi Múzeum-Egyesület mellett központi irányító műhelyévé vált minden, a tájegység múltjára, jelenére és jövőjére vonatkozó kutatásnak. Az intézet tizenegy szakosztályban, köztük a nyelvészeti szakosztályban kezdte el működését. Az intézeti tervmunkák résztvevői között, illetve az intézeti kiadványok szerzői között találjuk a nyelvész GÁLDI LÁSZLÓT, BENKŐ LORÁNDOT, SZABÓ T. ATTILÁT, GÁLFFY MÓZEST, MÁRTON GYULÁT. Az Erdélyi Tudományos Intézet kiadványai tudományosságunk jelentős emlékei. Négy évkönyvet jelentettek meg, az 1943. évit két kötetben. Az intézet 1941 és 1942 között vállalta a Magyar Népnyelv két évfolyamának a megjelentetését is. Az egyetemi karok Acta címmel adtak ki értekezéseket (vö. BENKŐ S. 1992.).

1941 januárja és 1944 júniusa között jelenik meg Kolozsváron a Nép és Nyelv című folyóirat, a szegedi Alföld-kutatók és a kolozsvári néprajz- és nyelvészetkedvelők, 1942-től a néprajz-, nyelvészet- és irodalomkedvelők folyóirata, a Magyar Királyi Ferenc József Tudományegyetem Magyar Nyelvészeti és Finnugor Összehasonlító Nyelvészeti Tanszékének kiadványa. Felelős szerkesztője MÉSZÖLY GEDEON. Munkatársai között találjuk BÁLINT SÁNDORT, HORGER ANTAL, KRISTÓF GYÖRGYÖT, NYÍRI ANTAL, SZABÓ T. ATTILÁT.

1942-ben indul útjára a Széphalom című irodalmi és tudományos folyóirat, a Magyar Királyi Ferenc József Tudományegyetem Összehasonlító Irodalomtörténeti Intézetének kiadványa, ZOLNAI BÉLA szerkesztésében. 1942-ben Kolozsvár–Szeged jelzéssel, 1943–1944-ben Kolozsvár jelzéssel lát napvilágot.

1941 és 1943 között szintén Kolozsváron jelenik meg a Műhely (Ergaszerion), amely tanulmányokat és bírálatokat közöl a szellemi-történeti kutatások köréből a Magyar Királyi Ferenc József Tudományegyetem Germán Philológiai Intézetének kiadásában, KOSZÓ JÁNOS szerkesztésében. Egyik közleménye ORSZÁGH LÁSZLÓ „Bevezetés az angol nyelv- és irodalomtudomány bibliográfiájába” című munkája.

3. 1947-ben az erdélyi magyar tudományos élet valamennyi orgánumát megszüntették. 1950-ben felszámolták az Erdélyi Múzeum-Egyesületet is, az Erdélyi Tudományos Intézetet pedig beolvasztották, úgymond, az átszervezett Román Akadémia akkor létrehozott Kolozsvári Fiókjába.

1947 után tehát a kutatási eredmények publikálásának bármilyen lehetősége megszűnt. Ezért volt nagyon fontos, hogy a Román Akadémia kolozsvári Nyelvtudományi Intézete 1957-ben megindította a Nyelv- és Irodalomtudományi Közleményeket (rövidítve NyIrK.), amely mindmáig megjelenik. 1957 és 1990 között, az Erdélyi Múzeum második újraindításáig, az egyedüli ilyen jellegű szakfolyóirat (vö. BENKŐ L. 1958., KABÁN 1997., 2006., MÓZES 2006.).

Az első három évfolyam egy-egy füzetben mint 1–4. szám, az 1960-as évfolyam már két füzetben mint 1–2. és 3–4. szám, 1961-től évi két füzet mint 1. és 2. szám jelent meg. Kivételt képez az 1974. év, amikor csak egyetlen füzet hagyta el a sajtót, mert a kiadvány terjedelmét felső utasításra váratlanul felére kellett csökkenteni. Az 1982-es, az 1991-es és az 1993-as, majd 1999-től minden további évfolyam szintén egy-egy füzetben, de kettős számként jelent meg. Az 1958-as és az 1959-es évfolyam az 1956 utáni megtorló politikai intézkedések miatt csak késve, 1960-ban jelenhetett meg.

A folyóiratot csak megrendelők kapták és kapják, szabadárusításba sohasem került. Mivel az Akadémiai Könyvtár számos cserepéldányt küld szét a világ különböző egyetemeire, kutatóintézeteibe, elmondható, hogy a kiadvány világviszonylatban ismert, és közleményei bekerülnek a nemzetközi bibliográfiákba.

Az ötven év alatt több felelős szerkesztője, illetve főszerkesztője volt. Az első év felelős szerkesztője JANCsó ELEMÉR, őt követi 1958-ban NAGY ISTVÁN, 1978-tól főszerkesztője GÁLL ERNŐ, 1984-től pedig nemrég bekövetkezett haláláig SZABÓ ZOLTÁN. A szerkesztőbizottság nyelvész tagjai: KELEMEN BÉLA (1957–1982), MÁRTON GYULA (1957–1986), SZABÓ T. ATTILA (1957–1974), EMIL PETROVICI (1957–1968), CSÁK LÁSZLÓ (1964–1968), TEISZLER PÁL (1977–1987) és PÉNTÉK JÁNOS (1983-tól). CSÁK LÁSZLÓT 1968-ban felváltotta MURÁDIN LÁSZLÓ, aki ettől fogva egyúttal a folyóirat tudományos

titkára is. A szerkesztőbizottság irodalomtörténész tagjai: ABAFÁY-ÖFFENBERGER GUSZTÁV (1958–1976), SÖNI PÁL (1964–1976), SCRIDON GAVRIL (1972–1983), SZIGETI JÓZSEF (1977–1986), MÓZES HUBA (1983–1993), CS. GYÍMESI ÉVA és KOZMA DEZSŐ 1983-tól, valamint EGYED EMESE (1995-től). 1972-től ANTAL ÁRPÁD is szerkesztőbizottsági tag, majd 1983-tól ő a kiadvány főszerkesztő-helyettese.

Ami a folyóirat profilját illeti, elmondható, hogy – amint a címe is jelzi – elsősorban nyelvtudományi és irodalomtörténeti közleményeket tartalmaz, de a magyarságtudomány más diszciplínái is teret kapnak benne, elsősorban a néprajz és a művelődéstörténet.

A folyóirat szerzői gárdája a Nyelvtudományi és Irodalomtörténeti Intézet tudományos munkatársai közül, valamint a Babeş-Bolyai Tudományegyetem Magyar Nyelv és Irodalom Tanszéke, majd a tanszék jogutódai oktatóiból kerül ki. De doktoranduszok, szakdolgozatok írói, illetőleg más helységeken és külföldön tevékenykedő szakemberek is teret kapnak a folyóiratban.

A kiadvány állandó rovatai a következők: tanulmányok, kisebb közlemények, adattár, szemle, hírek.

4. Nem érdektelen fellapoznunk az ötven évvel ezelőtt megjelent első évfolyam egybevont négy számát, amely a szerkesztőbizottság 1957. májusi keltezésű beköszöntőjével indul. A szerkesztők hangsúlyozzák, hogy a folyóirat régi szükségletet hivatott kielégíteni. Célja, hogy közlési lehetőséget biztosítson a címében szereplő két tudományág erdélyi művelői számára, és hozzájáruljon az új nyelvész és irodalomtörténész nemzedék neveléséhez. De a folyóirat haladó hagyományok folytatója is kíván lenni, hiszen az elmúlt évszázadokban sok kiváló irodalomtörténész és nyelvtudós tevékenykedett ezen a vidéken. Kiemelik PÁPAI PÁRIZ FERENC, BOD PÉTER, ARANKA GYÖRGY, GYARMATHI SÁMUEL, KÖRÖSI CSOMA SÁNDOR gazdag örökségét. Terveik szerint a folyóirat nyelvtudományi része a modern nyelvtudomány minden ágából kíván tanulmányokat közölni, az irodalomtörténeti rész pedig felöleli majd a tudmányszak minden kutatási területét, de főképp az erdélyi irodalmi örökség bemutatására törekszik. Ezek mellett a szerkesztők rendszeresen ismertetni kívánják a külföldi irodalomtörténet-írás és nyelvtudomány legjelentősebb eredményeit is.

Ezt követően a folyóirat SZABÓ T. ATTILA fontos nyelvjárási gyűjtőmunkát körvonalazó tanulmányát közli, amelyben a Román Népköztársaság magyar nyelvjárásai nyelvtérképének előkészítő munkálatairól és a térképpel kapcsolatos elvi kérdésekről igyekszik tájékoztatni az olvasót. A dolgozat előadásként is elhangzott 1956-ban a Román Akadémia kolozsvári Nyelvtudományi Intézetének magyar nyelvű előadássorozata keretében. A szerző igen fontos mozzanatnak nevezi, hogy az Akadémia a kolozsvári Nyelvtudományi Intézet tervei közé iktatta az RNK magyar nyelvjárásai nyelvtérképének az elkészítését. A kérdés tudománytörténeti vonatkozásait felvillantva kiemeli, hogy az egész magyar nyelvterületen az erdélyi magyar nyelvjárások vonatkozásában folytak először nyelvtérképkutatások. Kiemeli HORGER ANTALNAK a 20. század eleji egyéni vállalkozását, GÁLFFY MÓZES, MÁRTON GYULA és SZABÓ T. ATTILA 1942 és 1944 között gyűjtött „Huszonöt lap Kolozsvár és vidéke népnyelvi térképéből” című munkáját, amelyet BÁRCZI GÉZA mint első önálló magyar nyelvátlasz-publikációt emleget. A továbbiakban a terepmunka személyi feltételeit, a legtágabb értelemben vett módszertani és szervezési kérdéseket veszi számba. A nyelvátlaszmunkálatok irányításával az Akadémia SZABÓ T. ATTILÁT bízta meg.

Jó érzés újraolvasni ezt a tanulmányt, hiszen olyan horderejű tudományos munka kezdetét jelöli, amely hosszú időre meghatározta az erdélyi magyar nyelvészeti kutatásokat és publikációkat.

Az első évfolyamban látott napvilágot VÁMSZER MÁRTA tanulmánya is „Csík és Gyergyó nyelvjárása” címmel, amelyet a szerző 1955-ben írt. Az addig megjelent nyelvjárástani munkák tanulságait összefoglalva megrajzolja Csík és Gyergyó nyelvjárásának legfontosabb hangtani és alaktani sajátosságait azzal a céllal, hogy a következő évben kezdődő gyűjtőmunkához elméleti alapot szolgáltasson.

Ehhez kapcsolódva közli továbbá a folyóirat GÁLFFY MÓZESnek és MÁRTON GYULÁnak az 1956 nyarán, kis kérdőfüzetes gyűjtés eredményeként elkészült „Mutatvány »Csík és Gyergyó tájnyelvi atlaszá«-ból” című cikkét.

A cikkből kiderül, hogy a Bolyai Tudományegyetem Magyar Nyelvtudományi Tanszékének nyelvjáráskutató csoportja 1954 nyarán megkezdte a székely nyelvjárások tanulmányozását. A kutatá-

sok célja a székely tájnyelvi atlasz anyagának összegyűjtése volt. 1954-ben Háromszéken, 1955-ben Csíkbán, majd 1956-ban Gyergyóban gyűjtötték össze az anyagot. Minthogy az Akadémia kolozsvári Nyelvtudományi Intézete vállalta az RNK magyar nyelvjárásai atlaszáinak összeállítását, a tanszéki gyűjtések a kis kérdőfüzet kikérdezésére szorítkoztak.

A kutatópontokat a tanulmányozás szempontjából négy csoportba osztották. Az első és legfontosabb csoportba azokat a településeket sorolták, amelyek a régi nyelvjárastanulmányok és saját helyszíni tapasztalataik alapján a legfontosabbak. Ide sorolták a legrégebbi településeket, a tájnyelvi határok mentén fekvő helységeket, és azokat, amelyeknek nyelve megőrzött régiségekben a leggazdagabb, vagy a legközelebb áll a köznyelvhez. Ezekben a helységekből a kérdőfüzet egész anyagát kikérdezték. Az egybeépült vagy egymás után sorjázó, illetőleg a nagyobb faluból kirajzott helységekből, amelyeknek nyelve minden szempontból egyezett, vagy megosztott kérdőfüzettel dolgoztak, vagy a szélső falvakban, illetőleg a kirajzás gócpontjában kérdezték csak ki a teljes kérdőfüzetet, a többi faluban megelégedtek a 150 legfontosabb kérdéssel.

Ami a kérdőfüzetet illeti, nagyrészt az 1942-ben összeállított és Moldvában használt kis kérdőfüzetnek és a „Magyar nyelvatlasz” kérdőfüzetének a legfontosabb kérdéseit tartalmazza. Úgy ítélték, hogy ezek az adatok bőségesen elegendők ahhoz, hogy a nagy atlasz felszínre hozta legfontosabb jelenségek pontos földrajzi elterjedése körvonalazható legyen. Az anyag feldolgozásának és közlésének módjáról megjegyzi, hogy a füzetbe gyűjtött anyagot előbb kicédulázzák, majd a végleges térképlapok megrajzoltatására csak a kiegészítő és ellenőrző gyűjtések után kerítenek sort. A tanulmányhoz 25 térképlapot is mellékelnek.

Igen fontos MURÁDIN LÁSZLÓ tanulmánya, amelyet „Az ikes ragozás állapota és használatának nemzedékek szerinti megoszlása Háromszéken” címmel tett közzé. A tanulmány arra a szociolingvisztikai szempontból is előremutató elvre épít, hogy a nyelvjárási sajátosságokat nemcsak tájegységenként vagy kutatópontonként különböztethetjük meg, hanem egy falu tájnyelvében nemzedékenként is.

A nyelvjárástani közlemények mellett fontos KELEMEN BÉLA lexikográfiai tanulmánya is, amelyben az Akadémia kolozsvári Nyelvtudományi Intézetében készülő új román–magyar nagyszótár szerkesztésének legfontosabb elvi és gyakorlati szempontjait boncolgatja.

A folyóirat kisebb közleményei között találjuk NAGY JENŐ „A moldvai csángó öltözet szókincsének román jövevényszavai”, ENGEL KÁROLY „Solymosi Elek, Adalék a magyar–román művelődési kapcsolatok történetéhez” és TEISZLER PÁL „A mezőfényi tájnyelv hosszú mássalhangzóinak megrövidüléséről” című dolgozatát.

A Szemle rovat SZABÓ T. ATTILÁNAK KELEMEN LAJOSRÓL készített portréját, JANCsó ELEMÉRNEK a korabeli magyarországi irodalomtörténet-írásról szóló összefoglalóját, BLÉDY GÉZÁNAK a „Román nyelvatlasz” új sorozatáról, FRITZ HOLZTRÄGERNEK az erdélyi szász tájszótárról, GAVRIL SCRIDONNAK a „Studii și cercetări lingvistice” és ILEANA NEIESCUNAK a „Limba română” című román szakfolyóirat előző évi számairól szóló ismertetését, végül VÁMSZER MÁRTÁNAK Deme László „Nyelvatlaszunk funkciója és további problémái” című könyvéről írott cikkét közli.

Az összevont számot az Adattár és a Hírek rovata zárja.

5. A folyóirat fél évszázad folyamán megjelent számait áttanulmányozva elmondható, hogy ki-rajzolódik bennük az erdélyi magyar nyelvtudomány és irodalomtudomány elmúlt ötven évének története. A nyelvtudományi diszciplínák közül a legtöbb tanulmány az erdélyi magyar nyelvjárásokkal kapcsolatos. A nyelvjárástani közlemények sorában találunk néhány nagyon fontos kutatási feladatot kijelölő tanulmányt. Ezekből kiderül, hogy szerzőik a módszerek kidolgozását és a tervszerűen irányított egységes szempontrendszer tartják fontosnak a nyelvjárási gyűjtések során. Igen fontosak a nyelvföldrajzi kutatásokon alapuló és a nyelvatlaszok megszerkesztésének kérdéseit boncolgató írások, a készülő nyelvatlaszokból közölt mutatványok, a nyelvjárási (hangtani, alaktani, mondattani) jelenségeket rendszerező írások, illetőleg a tájszóközlések és a szakszókincs-rendszerezések.

A tájnyelvi atlaszok anyagának a gyűjtéséről több tanulmány is beszámol, így az 1949-ben megindult és 1962-ben befejezett moldvai csángó nyelvjárási, nyelvöldrajzi anyaggyűjtésről (GÁLFFY MÓZES – MÁRTON GYULA – SZABÓ T. ATTILA, Tájékoztató a moldvai csángó tájnyelvi térképről. 7. 1963: 215–28; MÁRTON GYULA, Ellenőrző kiszállás a moldvai csángók között. 6. 1962: 384–5); a székely nyelvjárások nyelvöldrajzi anyagának gyűjtéséről, amely 1954-ben kezdődött el; Csík, Gyergyó, Háromszék, Udvarhelyszék, a Felső-Maros mente, a Nyárád mente és Aranyosszék nyelvöldrajzi helyzetének felderítéséről (például GÁLFFY MÓZES – MÁRTON GYULA, Mutatvány „Csík és Gyergyó tájnyelvi atlaszá”-ból. 1. 1957: 63–74, 173–223; MURÁDIN LÁSZLÓ, Mutatvány az „Aranyosszéki tájnyelvi atlasz”-ból. 2. 1958: 171–91); a valamennyi szilágysági településre kiterjedő nyelvöldrajzi gyűjtésről (MÁRTON GYULA, Mutatvány a „Szilágysági Tájnyelvi Atlasz”-ból. 20. 1976: 3–20), illetőleg a romániai magyar nyelvjárásokra kiterjedő általános nyelvátlasz gyűjtéseiről (MURÁDIN LÁSZLÓ, Mutatvány az RNK Magyar Nyelvjárási Atlaszának tájszóanyagából: Köbölkút, Mezőkeszű, Kőszegremete, Misztótfalu. 6. 1962: 191–201).

A nyelvátlaszmunkálatokkal egy időben elkezdődött a nyelvjárási jelenségmonográfiák anyagának a gyűjtése és feldolgozása (például GÁLFFY MÓZES, A moldvai csángó nyelvjárás hangrendszere. 8. 1964: 31–44; MÁRTON GYULA, A háromszéki tájszólás veláris magánhangzói. 16. 1972: 5–22, 211–23; MURÁDIN LÁSZLÓ, Az *ö/e* és *e/ö* fonémaváltozás az aranyosszéki nyelvjárásban. 13. 1969: 9–20; VÁMSZER MÁRTA, A jövő idő kifejezése a kalotaszegi nyelvjárásokban. 7. 1963: 249–57; VÖÖ ISTVÁN, A bántási nyelvjárás labiális *ö*-zése. 13. 1969: 241–52; GÁLFFY MÓZES, A marosmagyarói nyelvjárás mássalhangzó-rendszere. 23. 1979: 31–44), valamint az eltűnőben levő népi mesterségek szakszókincsének nyelvöldrajzi jellegű összegyűjtése is. Kutatócsoport számol be a fazekasság magyar szakszókincsének az ország területén való előfordulásáról (például KÓSA FERENC, A zilahi fazekasmesterség régi szakszókincséből. 19. 1975: 85–94; VÖÖ ISTVÁN, Korsó-elnevezések az RNK-beli fazekasság magyar szakszókincsében. 8. 1964: 93–6).

Az erdélyi magyar nyelvjárásokat átfogó nyelvátlasz anyaga lehetőséget teremtett arra, hogy egy-egy nyelvjárási jelenséget az egész tájegységre vonatkoztatva lehessen bemutatni. Ilyen, az erdélyi magyar nyelvjárások egészére kiterjedő jelenségtanulmányokat tett közzé rendszeresen a Nyelv- és Irodalomtudományi Közlemények hasábjain MURÁDIN LÁSZLÓ.

Kevés szociolingvisztikai tanulmány olvasható a folyóiratban. Ezek közül kiemelném PÉNTÉK JÁNOS tanulmányait (pl. Kontaktusjelenségek és folyamatok a magyar nyelv kisebbségi változataiban. 41. 1997: 37–49).

Sok közlemény a névtan köréből került ki. A legtöbb tanulmány helynévkutatással foglalkozik, különös tekintettel arra, hogy a helynevek a gazdasági-társadalmi változások következtében állandó alakulásnak vannak kitéve. De szép számmal találunk személynévkutatással foglalkozó közleményt is. A korszerű helynévkutatás a 30-as években indult meg, s eredményei elsősorban SZABÓ T. ATTILA nevéhez fűződnek. A történeti helynévanyag, valamint a korabeli helynevek és személynévek összegyűjtését, feldolgozását és közlését többen is vállalják. Főként egy-egy vidék, egy-egy település helynévanyagának és személynévanyagának összegyűjtésére, települési egységenként és vidékenként való monografikus feldolgozására találunk példát (CSÁK LÁSZLÓ, Bélfenyér jelenkori helynevei. 11. 1967: 319–25; TIBÁD LEVENTE, Székelyudvarhely régi utcanevei. 29. 1985: 21–8; SZABÓ T. ATTILA, A marosvásárhelyi személynévanyag bece-jellegű elemei a XVII. század első felében. 15. 1971: 21–33, 235–44; B. GERGELY PIROSKA, Inaktelke mai személynévrendszere. 13. 1969: 33–44; 14. 1970: 39–58; 15. 1971: 35–50; MURÁDIN LÁSZLÓ, Csíkszépvíz mai magyar helynevei. 21. 1977: 112–4). 1982-től CSOMORTÁNI MAGDOLNA tett közzé több cikket is székelyföldi helységek névanyagából (például Csík-mindszent helynevei. 26. 1982: 155–7; Csíkszentlélek helynevei. 27. 1983: 75–6; Csíkszentdomokos, Csíkszentkirály és Zsögöd helynevei. 30. 1986: 72–80; Csíkszenttamás helynevei. 35. 1991: 171–4).

Igen fontosak a folyóirat nyelvtörténeti közleményei is, amelyek a gazdag erdélyi magyar nyelvemlékanyag feltárására és feldolgozására vállalkoznak (például SZABÓ T. ATTILA, Daczó Máté fogarasi várnagy három levele Nádasdy Tamáshoz. 6. 1952: 373–6; Széljegyzetek két kolozsvári

XVI. századi nyelvmemlékekhez. 14. 1970: 361–3; KÓSA FERENC, A magánhangzók jelölése Apor Péter kézírataiban. 13. 1969: 101–9; SZILÁGYI N. SÁNDOR, Az ómagyar kori pótlónyúlás és a tövégi rövid magánhangzók lekopásának néhány kérdése. 20. 1976: 126–36; KABÁN ANNAMÁRIA, Melius Juhász Péter Herbariuma magyar növényneveinek nyelvi vizsgálata. 24. 1980: 81–8; FAZAKAS EMESE, Az *alá* igekötő használata az ómagyar kortól napjainkig. 47. 2003: 77–96; ZSEMLYEI BORBÁLA, Szempontok a kicsinyítő képzők történeti vizsgálatához. 47. 2003: 117–23). De több tanulmány olvasható az Erdélyi magyar szótörténeti tár munkálatairól, illetőleg egyes szócikkeinek tanulságairól (SZABÓ T. ATTILA, Mutatvány az Erdélyi magyar szótörténeti tár szócikkeiből. 16. 1972: 121–30, 307–15; P. DOMBI ERZSÉBET, A *kék* az Erdélyi Magyar Szótörténeti Tár állatszínneveiben. 26. 1982: 109–14; B. GERGELY PIROSKA, Az *idő* főnév időhatározói alakulatainak történetéből. 27. 1983: 47–51; ZSEMLYEI JÁNOS, A *haszon* és *kár* antonimapár az erdélyi régiségben. 27. 1983: 125–32; KÓSA FERENC, A *lesz* ige történetéhez. 33. 1989: 123–34; TAMÁSNÉ SZABÓ CSILLA, Az Erdélyi magyar szótörténeti tár deverbális igeképzőinek használati köre a különböző nyelvi szinteken. 45. 2001: 63–74).

Kevés leíró nyelvtani közleményt találunk a folyóiratban, annál több viszont a stilisztikával foglalkozó tanulmány (például BARTHA JÁNOS, Az orális stílusról. 8. 1964: 227–33; BRAUCH MAGDA, A nominális szerkesztésmód mint stilisztikai eljárás. 14. 1970: 343–7; DOMBI ERZSÉBET, Az Őszikék stílustörténeti helyéről. 11. 1967: 97–104; J. NAGY MÁRIA, A melléknév poétizációja Vajda János lírájában. 18. 1974: 103–10; JENÉI TERÉZ, A szecesszió stílári sajátosságai Babits Mihály A gölyakalifa című regényében. 37. 1993: 33–45; SÁJTER LAURA, A szecessziós színmű elméleti megközelítései. 34. 1990: 57–61; MÁTHÉ DÉNES, Az expresszionizmus költői képtípusainak a vizsgálatához. 46. 2002: 91–104). A legtöbb stilisztikai publikáció SZABÓ ZOLTÁN tollából születik (pl. A modern stilisztika vitás kérdései. 2. 1958: 263–8; Petőfi és Arany népi realizmusának főbb stílusjegyeiről. 8. 1964: 45–57; Megjegyzések József Attila stílusáról. 10. 1966: 31–43; Megjegyzések Csokonai stílusáról. 10. 1966: 245–60; Szecessziós sajtárságok Ady stílusában. 21. 1977: 12–21; Gondolatok a stilisztikai elemzésről. 29. 1985: 43–8; A szecesszió főbb stílári sajátosságai Hortensia Papadat Bengescu és Kafka Margit prózájában. 32. 1988: 99–110).

Az 1980-as évek közepétől a szemiotikai, szövegtani tanulmányok száma is megnő (MURVAI OLGA, A szabad függő beszéd mint kommunikáció-elméleti modell. 22. 1978: 31–40; A műalkotás belső felépítettségének szemiotikai vizsgálatához. 24. 1980: 31–42; SZABÓ ZOLTÁN, Mikszáth Kálmán: A néhai bárány, Stilisztikai elemzés szövegnyelvészeti alapon. 28. 1984: 121–7; KABÁN ANNAMÁRIA, A szöveg szemiotikai megközelítéséhez. 33. 1989: 69–75; A funkcionális stílusok szemiotikájáról. 33. 1989: 177–80; DOMOKOS JOHANNA, A fordítás szemiotikai elemzése. 45. 2001: 29–48; SZATHMÁRI ISTVÁN, A nyelv, a beszéd, a stílus és a szöveg összefüggéséről. 43. 1999: 101–4).

Másik kutatási és publikációs téma a nyelvi kölcsönhatások vizsgálata. Kisebb munkaközösség keretében megindult a romániai magyar nyelvjárások román kölcsönszavainak kutatása (például MÁRTON GYULA – PÉNTEK JÁNOS – VÖÖ ISTVÁN, Mutatvány „A mai magyar nyelv román kölcsönszavai”-ból. 17. 1973: 339–52), egy másik munkaközösség pedig a román–magyar nyelvi kölcsönhatás történeti anyagának összegyűjtésére és feldolgozására vállalkozott (SZABÓ T. ATTILA, A magyar szókincs feudalizmus kori román kölcsönelemei vizsgálatának tervmunkája. 5. 1961: 170–3). A nyelvi kölcsönhatás kérdéseivel foglalkozik később BENŐ ATTILA is (A kölcsönszavak meghonosodásának morfológiai kérdései. 45. 2001: 49–62). Kevesebb tanulmány tér ki a magyar–szász, illetőleg magyar–román–szász kölcsönhatás kérdéseire (pl. NAGY JENŐ, A Beszterce vidéki szász szókincs magyar elemeinek történeti rétegéhez. 12. 1968: 193–208).

A fél évszázad folyamán megjelent füzetekben viszonylag kevés általános nyelvészeti és finnugrisztikai tanulmány olvasható.

6. A Nyelv- és Irodalomtudományi Közlemények húsz-húsz évfolyamának áttekintését TOÓS MAGDOLNA és FAZAKAS EMESE repertóriumra könnyíti meg (TOÓS 1976., FAZAKAS 1997.). Ezekből a repertóriumokból kitűnik, hogy a folyóiratban 1957 és 1976 között a legtöbb írást sorrendben KELEMEN BÉLA (61), SZABÓ T. ATTILA (40) és MURÁDIN LÁSZLÓ (37), míg 1977 és 1996 között MÓZES

HUBA (45), SZABÓ ZOLTÁN (42) és MURÁDIN LÁSZLÓ (40) közölte. Az 1997 utáni füzetekben MURÁDIN LÁSZLÓ, GAAL GYÖRGY és PÉNTEK JÁNOS szerepel a legtöbb írással.

Végezetül megállapítható, hogy a nyelvjárástani publikációk korábbi túlsúlyával szemben az egyes részdiszciplínák jelenléte a Nyelv- és Irodalomtudományi Közlemények 1989 utáni füzeteiben kiegyenlítettebbé vált.

A hivatkozott irodalom

- BENKŐ LORÁND 1958. Új magyar nyelv- és irodalomtudományi folyóirat Romániában. Magyar Nyelv 54: 490–503.
- BENKŐ SAMU 1992. Az Erdélyi Tudományos Intézet. Valóság 35/4: 62–72.
- BENKŐ SAMU szerk. 1979. Erdélyi Múzeum. 1814–1818. Kriterion Könyvkiadó, Bukarest.
- FAZAKAS EMESE 1997. A Nyelv- és Irodalomtudományi Közlemények XXI–XL. évfolyamának repertórium. Nyelv- és Irodalomtudományi Közlemények 41: 89–108.
- GAAL GYÖRGY szerk. 1975. Összehasonlító Irodalomtörténelmi Lapok. Kriterion Könyvkiadó, Bukarest.
- KABÁN ANNAMÁRIA 1997. Negyvenéves az erdélyi magyar nyelvtudomány fóruma, a NyIrK. Magyar Nyelv 93: 101–5.
- KABÁN ANNAMÁRIA 2006. Az erdélyi magyar nyelvtudomány fóruma, a Nyelv- és Irodalomtudományi Közlemények első negyven éve. In: KABÁN ANNAMÁRIA, Lét és nyelv. Tanulmányok a nyelvtudomány és nyelvhasználat történetéből. Bíbor Kiadó, Miskolc. 11–20.
- MÓZES HUBA 1983. Sajtó, kritika, irodalom. Kriterion Könyvkiadó, Bukarest.
- MÓZES HUBA 2006. A magyar irodalomtudomány fóruma: a NyIrK. – és megjelenésének előzményei. In: MÓZES HUBA, Repülőhíd a sínek felett. Barangolás irodalmi téridőben. Bíbor Kiadó, Miskolc, 45–50.
- TOÓS MAGDOLNA 1976. A NyIrK. I–XX. évfolyamának repertórium. Nyelv- és Irodalomtudományi Közlemények 41: 89–108.

KABÁN ANNAMÁRIA